

Kuruluşundan Geleceğe Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

Central Bank of The Republic of Turkey From Its Foundation To The Future

ÖZET

Kadim topraklarda yaşama ayrıcalığına sahip olan biz Türkler, Anadolu coğrafyasının zenginlikleri ile jeopolitik/jeoekonomik önemden kaynaklı zorluklarını da nesillerce yaşamak durumunda kaldık. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası da (TCMB), Cumhuriyetin temel kurumlarından biri olarak ülkenin kaderini paylaşarak kuruluşu çok sancılı olurken bankanın kurulabilmesi için günün konjonktürü gereği olarak bulundurulması gerekli altın rezervinin sağlanabilmesi ise yeni kurulmuş ve ekonomik zorluklar içinde olan Türkiye Cumhuriyeti için büyük bir ekonomik ve politik zaferdir. 11 Haziran 1930 tarihinde Merkez Bankası yasa tasarısı Türkiye Büyük Millet Meclisince (TBMM) kabul edilmiş ve 30 Haziran 1930 tarihinde 1715 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. TCMB'nin temel amacı, fiyat istikrarını sağlamak ve ekonomik dengeyi koruyarak desteklemektir. Bu bağlamda TCMB, para politikasını belirler, para arzını kontrol eder, bankalar arası piyasaları düzenler ve Türk Lirası'nın değerini korumak için gerekli önlemleri alır. TCMB'nin tarihi boyunca bazı dönemlerde para politikaları, ekonomik gelişmeler ve siyasi faktörler nedeniyle tartışmalı olmuştur. TCMB'nin bağımsızlığı, zaman zaman gündeme gelmiş ve ekonomi politikaları üzerindeki etkisi eleştirilere konu olmuştur. Bu çalışmada; genç Türkiye Cumhuriyeti'nin hayata geçirdiği, Türk ekonomik politikasını oluşturma sürecinde kilit kurumların en başında yer alan TCMB ikincil veriler ışığında ampirik olarak incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Merkez bankacılığı, TCMB, Ekonomik politik.

ABSTRACT

We Turks, who have the privilege of living in ancient lands, experienced the richness of the Anatolian geography with the difficulties arising from geopolitical/geoeconomic importance for generations. While the Central Bank of the Republic of Turkey (TCMB) shared the fate of the country as one of the main institutions of the Republic, its establishment was very painful. It provides the gold reserve necessary for the establishment of the bank, as required by the current conjuncture. Its establishment is a great economic and political victory for the newly established Republic of Turkey, which was in economic difficulties. On June 11, 1930, the draft law on the Central Bank was approved by the Turkish Grand National Assembly (TBMM) and on June 30, 1930, the Central Bank of the Republic of Turkey Law No. 1715 was published in the Official Gazette and entered into force. The main purpose of the TCMB is to ensure price stability and to preserve the economic balance. In this context, the TCMB determines the monetary policy, controls the money supply, regulates the interbank markets and takes the necessary measures to protect the value of the Turkish Lira. In some periods throughout the TCMB's history, monetary policies have been controversial due to economic developments and political factors. The independence of TCMB is discussed from time to time and its effects on economic policies has been the subject of criticism. In this study; The TCMB, which is one of the key institutions in creating the young Turkish Republic's economic policy, is examined empirically in the light of secondary data.

Keywords: Central banking, TCMB, Economic policy.

GİRİŞ

Rogers (1920), "tarihin başlangıcından beri üç büyük icat olmuştur, bunlar; ateş, tekerlek ve merkez bankasıdır" demiştir (Goodman, 1991: 329). Merkez bankaları, ülke sermaye piyasaları ve para politikalarından sorumlu kurumların en başında gelmektedir. Merkez bankaları enflasyona ve piyasa istikrarına duyarlıdır. Bu bağlamda uzun dönemde ekonomik çıkarların korunabilmesi merkez bankalarının, finansal sistemdeki istikrarı koruması ve enflasyonu kontrol edebilme becerilerine bağlıdır. Merkez bankaları, zaman zaman politikacılarla aynı hedeflerde kesişmeyebilirler. Dünyada pek çok hükmet merkez bankalarını doğrudan siyasetin kontrolü altına almak isterken, diğerler ülkelerin merkez bankaları daha fazla özerklik ve bağımsız hareket etme yetkisine sahip olabilmektedir. Bu açıdan incelendiğinde bağımlı merkez bankaları büyük ölçüde hükümetlerin yönetimine uygun hareket etmektedirler bunun aksine bağımsız merkez bankaları, iktidardaki partilerin ekonomik yönetim tercihlerinin ötesinde farklı politikalar izleyebilmektedirler.

Tüm finansal piyasalarda olduğu gibi ülkemizde de, finansal sistemin işleyişinin düzenlenmesi, yürütülmesi ve denetlenmesi amacıyla faaliyet gösteren en önemli kurumların başında TCMB'ı gelmektedir. Türkiye

Meltem Keskin¹

How to Cite This Article

Keskin, M. (2023).

"Kuruluşundan Geleceğe Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 9(77): 5135-5149. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/smryj.73268>

Arrival: 28 August 2023

Published: 30 November 2023

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, ŞUBF, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, Ankara, Türkiye

Cumhuriyeti'nin ekonomik kalkınması ve çağdaş milletlerin seviyesine erişmesi için cumhuriyetin ilk yıllarında gerçekleştirilmiş atılımlar ile ülkede yeni kurulan kurum ve kuruluşlar hızla Türk toplumunun hayatında yerini almıştır. Cumhuriyet'in kurucu kadroları milletlerin yükselme ve düşüş dönemleri ile birlikte Osmanlı Devleti'nin son dönemini iyi analiz etmişlerdir. Tarihten alınan dersler doğrultusunda Cumhuriyetin kurucu kadroları; ekonomik gelişmeleri ülke kalkınmasının odağına yerleştirmişlerdir. 1923'de Atatürk, İzmir İktisat Kongresi'nin açılış konuşmasında; milletlerin yükselme, gerileme ve düşüş dönemlerinin; siyasî, askerî ve sosyal nedenlerin etkili olduğunu ancak temel sebebin ekonomi ile bire bir ilişkili olduğuna vurgu yapmıştır (Önder, 1989: 103-126). Ayrıca, Atatürk 1135 delege ile İzmir'de Banka-Han binasında toplanan birinci iktisat kongresinde; uluslararası siyasi/ekonomik krizin yol açtığı problemlere işaret ederek bu problemlerin çözümünün, milli para ve ekonominin istikrarından geçtiğini belirtmiştir (Keskin, 2020: 30). Cumhuriyetin kurucu kadroları, 1926 yılında, Osmanlı devleti döneminde de eksikliğinin rahatsızlık hissi verdiği merkez bankası kurulması için çalışmalara başlamıştır. Merkez bankası kuruluşunu tamamlayabilmek için öncelikle 25 Şubat 1930 Tarih 1567 Sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanunu 433 Sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 30 Haziran 1930 ve 1715 sayılı bankanın kuruluş kanunda; TCMB, anonim şirket (A.Ş.) olarak düzenlenmiştir. Türk ekonomisinin nadide kurumlarından biri olan merkez bankası, diğer kamu kurumlarından farklılığının vurgulanması hassasiyetine özen gösterilmiştir. TCMB'sı 3 Ekim 1931 tarihinde faaliyetine başlamıştır.

Genç Türkiye Cumhuriyetinin en önemli kuruluşlarından biri olan TCMB, faaliyetleri ile her bir bireyin günlük hayatına dokunmuştur ve dokunmaya da devam etmektedir. Türkiye'de olduğu gibi dünyada da merkez bankaları fiyat istikrarı sağlamayı görev edinmekle birlikte kur rejimleri, altın ve/veya döviz rezervlerin yönetilmesi, finansal sistemin düzenlenmesi, denetlenmesinden de sorumlu olabilmektedirler.

Bu çalışmada, Türkiye Cumhuriyeti'nin 100 yıllık döneminde ekonomik tarihine etki eden ve cumhuriyetin kurulmasından kısa bir süre sonra hayata geçirilen TCMB'sının sancılı kuruluş öyküsü ile birlikte kuruluş döneminde bağımsızlığına gösterilen özen çalışmada incelenerek bankanın dünden günümüze kadar tarihi süreci değerlendirilmiştir.

LİTERATÜR TARAMASI

Merkez bankacılığı ilk örnekleri, 1668 yılında kurulan İsveç Merkez Bankası (Sveriges Riksbank)'dır. Kronolojik sıralamada en eski merkez bankası Sveriges Riskbank olmasına rağmen, günümüzdeki anlamıyla merkez bankacılığı işlevlerini yerine getiren ilk banka, İngiltere Merkez Bankasıdır (The Bank of England) (Keskin, 2020:19).

Merkez bankasının ülkelerin ekonomik hayatına girmeye başlamasıyla merkez bankacılığı ile ilgili literatürde çok sayıda çalışma birikmeye başlamıştır. Bu bölümde merkez bankası ile ilgili çalışmalardan bazıları gruplanarak yer almaktadır.

Baring (1797) çalışmasında; İngiltere Bankası'nın kuruluşu ve ülkenin kâğıt para dolaşımına ilişkin gözlemlerine yer vermiştir. Yine bu dönemlerde, merkez bankası gerekliliği, merkez bankasının tarihi gelişimi ve bankanın ekonomiye katkılarını içeren pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan bazıları şöyledir; Indicators ve Lead, (1708), Banks (1747), Sherman (1752), Trevisani vd. (1758), La No-Violencia (1770), Gray (1774), Sylla R. (1790), Kant ve Peace (1795), Jobst ve Kernbauer (1816), Joplin (1837), Green (1845), Gilbert (1847), Gilbert (1859), Wilson (1872), Soyeda (1893), Harding (1895), Laughlin (1897), Guinnane (1889), Droppers (1898), Berhad (1900). XX. yüzyılın başından başlayarak merkez bankacılığı ile ilgili yapılan çalışmalar bankanın ekonomik politik kurumsal yapıları, tüm ülkelerde merkez bankalarının oluşturulma zorunluluğu, ulusal merkez bankacılığı, uluslararası ekonomi ve para teorileri konuları incelenmiştir. Bu çalışmalardan bazıları ise şöyledir: Roberts (1908), Warburg (1914), Meade (1934), Smith (1936), Triffin (1946), Kriz (1948). 1950'li yıllar ile merkez bankalarının para politikaları ve bu politikalar ile ilgili eleştirel çalışmalara rastlanmaktadır. Bunlardan bazıları şöyledir; Philip (1951), Sen (1952), Minsky (1957), Bloomfield (1957), Gordon ve Read (1958), Ahrens Dorf ve Kanesathasan (1960). 1960'lı yıllarda çalışmalarda dikkat çeken önemli unsur modern merkez bankacılığı, borç yönetimi, açık piyasa işlemleri ve döviz istikrarı gibi konular olmuştur. Bu çalışmalardan bazıları ise şöyledir: Sayers (1961), Mundell (1963), Morgan (1965), Porter (1966), Bryan (1967), Sheppard (1968). 1970'li yılların konuları arasında merkez bankasının inovasyon çalışmaları, merkez bankası para arzı, faiz oranları, döviz kuru ayarlamaları, SDR'ler², merkez bankaları Swap işlemleri ve merkez bankası para politikaları ve aktarım mekanizması gibi konular literatürde yer almıştır. Bu çalışmalardan bazıları şöyledir; Modigliani vd. (1970), Brimmer (1971), Aliber (1973), Girton ve Henderson (1976), Girton ve Henderson (1977). 1980'li yıllarda

² Özel çekme hakkıdır. Uluslararası likiditeyi arttırmak için Uluslararası Para Fonu tarafından 1969 yılında oluşturulmuş özel bir uluslararası rezerv aracıdır. Bir hükümetin, diğerinin merkez bankasından onun ulusal parasını çekmesine olanak veren bir hakktır.

merkez bankaları sisteminin bağımsızlığı, banka politikaları bir kez daha gündemin ana konusu haline gelmiştir. Bu konuları içeren çalışmalardan bazıları şöyledir; Collyns (1983), Timberlake (1984), Bhattacharya vd. (1985), Banaian vd. (1986), Goodfriend (1986), Goodfriend ve King (1988), Waller (1989). 1990 yılların sonlarında yine merkez bankalarının bağımsızlık konuları çalışmalarda ön plana çıkarken banka para politikalarında çalışma konuları arasında yerini almıştır. Bu çalışmalardan bazı örnekler şöyledir; Neumann (1991), Alesina ve Summers (1993), Fischer ve Capie, (1994), Fischer (1995), Goodhart (1995), McCallum (1995), Eijffinger vd. (1998), Hall ve Franzese (1998), Forder (1999). Merkez bankaları ile ilgili XXI. Yüzyılda yapılan çalışmalar; merkez bankası iletişimi ve para politikası, banka eylemlerinin tahmini, faiz oranları, merkez bankacılığında iklim değişikliği ve yeşil finans konuları ile Avrupa Merkez Bankası'nın para politikası, merkez bankası bağımsızlığının etkinliği, merkez bankası dijital para birimleri gibi konular literatürde yerini almıştır. Bu çalışmalar arasında; King ve Ma (2001), Blinder vd. (2008), De Haan vd. (2008), Dreher vd. (2010), Hielscher ve Markwardt (2012), Goodfriend (2012), Beukers (2013), Micossi (2015), Dikau ve Volz (2018), Kiff vd. (2020), Leombroni vd. (2021), Fernández-Villaverde vd. (2021), Lagarde (2021), Barrdear ve Kumhof (2022), Ozili (2023), Chiu vd (2023) yer almaktadır.

TCMB ile ilgili yapılmış pek çok çalışma literatürde yerini almıştır. Bu çalışmalardan bazıları şöyledir: Semiz ve Akandere (1929), Feyzullah (1929), Birsal ve Talip (1933), Ergin (1942), Epstein (1944), Alptürk (1960), Ergin (1960), Oztan (1963), Files (1966), Sakarya (1970), Dirlik (1970), Kurt vd. (1977), Morgül (1980), Parasız (1980), Soydan (1987), Reisoglu (1989), Fisunoğlu (1990), Moldibi (1994), Tokgöz (1996), Sinikkaya (1997), Gökten (1998), Çetin (1998), Telatar. (1999), Kunter ve Biney (1999), Bıyık (1999), Yeşiladalı (2000), Çolakoğlu (2002), Barışık (2004), Baydur vd (2007), Sayılğan ve Uysal (2011), Serel ve Özkurt (2014), Çetin (2016), Karadeniz (2017), Koç (2020), Keskin (2020), Kardeş (2023).

Bu çalışmada, konuyla ilgili yapılan çalışmalardan farklı olarak, TCMB'nin kuruluş aşamasından günümüze kadar evrelerini incelerken verilere dayanarak gelecekle ilgili merkez bankası öngörülerini de yer almaktadır.

TCMB KURULUŞ DÖNEMİ

Osmanlı Devletinin, 17. ve 18. yüzyıl boyunca giderleri artarak yükselmeye devam etmiştir. Bütçe açıkları ise sürekli artış göstermiştir. Gider artışları özellikle savaş dönemlerinde daha da belirginleşmiştir. Osmanlı Devleti bütçe açıklarını dış borçlanma ile kapamaya çalışmıştır (Şeker, 2007:115). 1854 yılında ilk dış borçlanma Kırım Savaşı döneminde olmuştur. Bu borcun ödenmesine aracılık edebilmesi için sistemde bir bankaya ihtiyaç duyulmuştur. 1856 yılında kraliçe Victoria'nın emri ile beş yüz bin Sterlin sermayeli, merkezi Londra'da bulunan Ottoman Bank (Bank-ı Osmanî) İngiliz sermayesi ile kurulmuştur. Fransızlar da bu bankanın gelirlerinden paylarını almayı hedefliyorlardı. Banka 4 Şubat 1863 yılında kendini feshederek İngiliz-Fransız ortaklığı şeklinde "Bank-ı Osmanî-i Şahane (Osmanlı Bankası)" adını alarak devlet bankası niteliği kazanmıştır. Banka devletin haznedarlığını da yapmıştır. Osmanlı Bankası, devletin gelirlerini tahsil etmiştir. Ayrıca banka, hazine adına ödemeler ve kambiyo işlemlerini de yapmıştır. Dahası banka mevduat ve sınav yatırım bankası olarak da görev yapma yetkisini üzerine almıştır (Ünal, 2008, s. 5). Osmanlı devleti otuz yıl süre ile banknot basımını da bankaya devretmiştir. Böylece, Osmanlı Bankası senyoraj³ hakkında kullanabilmiştir.

Osmanlı Bankası, 1868 yılında banknot emisyonunu 300.000 liranın üzerine çıkarmıştır. Banka 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında savaş giderlerinin finansmanını sağlamak için 27 Ağustos 1876 tarihinde 2 milyon Kaime⁴ basmıştır. Tedavüldeki paralar yetersiz görülünce 11 Kasım 1876 tarihinde 1 milyon değerinde İhtiyat Kaimeleri piyasaya sürülmüştür. Savaş döneminde bu parada yeterli gelmeyince, tekrar 23 Şubat 1877 tarihinde 7 milyon liralık yeni tertip Kaimeler piyasaya sürülmüştür. Osmanlı Devleti bütçesinde oluşan negatif yönlü açık ve ödemeler dengesi bozulmaya devam etmiş ve 26 Ağustos 1877 tarihinde 6 milyon liralık yeni Kaime çıkarılması kararı alınmıştır (Çakır, 2001:58). Bu kadar çok para basmanın dönüşü; enflasyon, halkın devlete olan güven kaybı ve pek çok işyerinin kapanmasıyla sonuçlanmıştır. Kaimeleri (Evrak-ı nakdiye), 4 Eylül 1928 tarihinde tamamen ve bir daha dönülmek üzere yürürlükten kaldırılmıştır.

II. Meşrutiyetin ilanı sonrası Osmanlının aydın milliyetçi (Türkçü) ve İttihat Terakki Cemiyetinin ulusçuluk hareketi, ekonomik hayatta da kendisini göstermiştir. İttihat Terakkiciler, Osmanlı İmparatorluğunun toprakları dâhilinde hissedilen derin ekonomik problemlerin "milli iktisat" anlayışı ile çözüleceği ideolojisini benimsemişlerdir (Oktar ve Varlı, 2009: 2-11). Ayrıca, Osmanlı bankası deneyimi, banka sermayesinin yabancılara ait olmasının yarattığı tepkiler ve milli mücadelenin finansmanında yaşanan daralmalar nedeniyle ulusal banka kurma fikri temelleri de filizlenmeye başlamıştır (Keskin, 2020:30). İttihat Terakki "iktisadi

³ Senyoraj veya sinyoraj; paranın üretim maliyetiyle üzerinde yazılı değer arasındaki farktır. Devletler bu farkı kasalarına gelir olarak almaktadırlar.

⁴ 1843 yılında basılan ilk Osmanlı banknotudur. Hazine bonosu yerine de kullanılabilirdi. Kaime yerine "esham kavâimi, evrâk-ı nakdiyye, kavâim-i nakdiyye, kavâim-i nakdiyye-i mu'tebere, varaka-i nakdiyye, nakid kâğidi, kavâim-i mu'tebere, kâime-i nakdiyye" gibi çeşitli adlar da kullanılmıştır.

cihat” çağrısı ile milli bir bankanın ülkeyi iktisadi bağımsızlığa taşıyacağı fikrini yaymaya çalışmışlardır (Eldem, 1999:332). Bu mücadelelerin sonucu olarak, 11 Mart 1917 tarihinde “Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası” kurulmuştur. Ancak Osmanlı Devleti’nin Birinci Dünya Savaşı’ndan yenilgi ile ayrılması sonucu, bu banka merkez bankası işlevlerini görececek bir ulusal banka olma amacına ulaşamamıştır. İttihat Terakkicilerin ulusal ekonomi ve ulusal banka kurma inançları, çabaları ve hayalleri; yıllar içinde cumhuriyeti kuran kadrolarca hayata geçirilecektir.

Osmanlı Bankası savaş ve işgal yıllarında Türkiye’deki çalışmalarını sınırlamıştır. 1920’li yıllarda sanayinin olmadığı, yanmış, yıkılmış ve yokluk içinde, bir ülkede; merkez bankası kurabilme hedefi yakın dönem içerisinde ütopya olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Ancak ulusal devlet bankası⁵ kurulması konusu Cumhuriyetin kuruluşundan kısa bir süre önce 17 Şubat – 4 Mart 1923 tarihleri arasında Türkiye’nin ekonomik sorunlarının tartışıldığı İzmir İktisat Kongresinde de bizzat Mustafa Kemal Atatürk tarafından gündeme alınmıştır. 1924 yılı koşulları bir merkez bankası kurmaya elverişli olmayınca Türk Hükümeti, Osmanlı Bankası ile bir anlaşma yapmıştır. Bu anlaşmada; bankanın 1925’de son bulacak banknot basımı imtiyazını 1935 yılına kadar uzatma kararını şarta bağlı olarak almıştır. Osmanlı Bankası, bu süre içerisinde ulusal bir merkez bankası kurulması durumunda, itiraz etmeksizin banknot basım imtiyazını merkez bankasına bırakmak zorunda olacağını kabul etmiştir. Böyle bir anlaşma yapmak diplomatik bir başarı ve ön görülmüştür (Keskin, 2020: 32).

Maliye Bakanlığı 1927 yılında Merkez Bankası kurulabilmesi için bir taslak hazırlamıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra tedavülde bulunan Düyun-u Umumiye’nin garantörlüğünde bulunan paraların eskilerinin yenileriyle değiştirilmesi gerekliliğinin sonucu olarak Türkiye Cumhuriyeti’ne ait birinci emisyon (E1) grubunda ki banknotlar 5 Aralık 1927 tarihinde piyasaya sürülmüştür. E1 serisinde yer alan 1, 5, 10, 50, 100, 500 ve 1.000 liralık banknot grubundan oluşmaktadır. Şekil 1’de 1. emisyon grubuna ait banknot örnekleri görülmektedir.

Şekil 1: 1927 Yılı Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk emisyon grubu (E1)

Kaynak: (Keskin, 2020: 214-217)

Şekil 1’de E1 grubu banknotlardan 1, 5, 10, 100, 500 ve 1.000 Lira yer almaktadır. Tüm paralarda dönemin Maliye Bakanı Abdülhalik Renda’nın imzası yer almaktadır. Banknotlar kabartma olarak filigranlı kağıtlara İngiliz firması Thomas De La Rue tarafından basılmıştır. Banknotlar Harf Devrimi’nden önce basıldığı için kupür değerleri Fransızca, metinleri ise eski yazı Türkçe olarak düzenlenmiştir. Kaimeler ise 4 Aralık 1927 tarihinde dolaşımdan çekilmiş ve 4 Eylül 1928 tarihinde de tamamen tedavülden kaldırılmıştır (Keskin, 2020: 214-217).

⁵ Burada bahsedilen devlet bankası sözcüğü sermayesi devlete ait bir bankayı ve/veya ulusal bir bankayı değil merkez bankası işlevlerine sahip bir bankayı ifade etmektedir.

TCMB kurma çabaları içerisinde, 1928’de Türkiye İş Bankası aracılığı ile Hollanda (De Nederlandsche Bank) Merkez Bankası üyelerinden Dr. Gerard Vissering’i Türkiye’ye gelmiştir. Vissering raporunda merkez bankasının Türk ekonomisinde olması gereken bir kurum olduğuna ve kurulacak bankanın A.Ş. statüsünde olması gerektiğine ve ayrıca banka örgütünün siyasi otoriteden bağımsız olması gerektiğini vurgulamıştır. Dönemin İş Bankası Genel Müdürü Celal Bayar Dr. Vissering raporunu ve Türkiye İş Bankasının merkez bankasına dönüştürülmesi görüşlerini dönemin başbakanı İsmet İnönü’ye sunmuştur. Ancak bu görüş uygun bulunmamıştır. 1929 yılında dönemin Maliye Bakanı Mehmet Şükrü Saraçoğlu, Alman Merkez Bankası (Reichsbank) Başkanı Hjalmar Schacht Türkiye’ye davet etti. Başkan mazeretlerini bildirerek kendi yerine meslektaşı Karl Müller’i gönderdi. Müller 1929 yılının Nisan ayında Türkiye’de çalışmalarına başladı. Müller Türkiye’de incelemeleri sonucu hazırladığı rapor son bir değerlendirme yapması için Alman Merkez Bankası (Reichsbank) başkanı Schacht sundu. Müller’in Türkiye Cumhuriyeti’ne önerisi, eğer merkez bankası kurmak istiyorsa yapısal reformlar yapmalı ve bu reformların sonuçlarının beklenmesi gerekliliği yönündeydi. Schacht’ın rapora eklediği notta yapısal reformlara başlanması durumunda, merkez bankası haline dönüşecek olan bir devlet bankası kurulmasının uygun olacağını eklemiştir. Schacht bu görüşü ile konuya Müller’den daha esnek yaklaştığı aşikârdır. Ancak sonuçta Vissering ile Müller’in raporlarında sundukları görüşler neredeyse taban tabana zıttı. Vissering; ülkedeki para dolaşımını denetim altına alacak bir merkez bankası kurulması mecburiyetinden bahsederek ülkede acil olarak bir merkez bankası kurulması gerektiğinden, mevcut ulusal bankalardan birinin merkez bankasına dönüştürülmesinin uygun olduğunu raporunda belirtmişken, Müller’in raporunda ise Türkiye’de bir merkez bankası kurulması için gereken koşullara sahip olmadığı belirtilmiştir. 1929 krizi ile merkez bankası kurulma çabalarına hız kazanmıştır. Bu dönemde İtalya ve Türk Cumhuriyeti arasında ekonomik ve siyasi ilişkiler oldukça yakınlaşmıştır. İtalya’da Maliye Bakanı olarak görev yapmış Kont Volpi’den merkez bankası kurulması ile ilgili görüşler alınmak üzere Türkiye’ye davet edilmiştir. Volpi de, hazırladığı raporunda; acilen bir merkez bankası kurulmasının zorunluluğundan bahsederek tıpkı Vissering gibi ancak Müller’in aksine görüş bildirmiştir. Bu dönem büyük ekonomik buhranlar yaşanırken, para piyasaları da olumsuz etkilenmekteydi. Türk Lirası ciddi değer kayıpları yaşamaya başlamış, hükümet krizi yönetebilmek ve Türk Lirasının değerini korumak için acil önlemler almak zorunda kalmıştır. 25 Şubat 1930 tarihinde 1567 sayılı Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir. 24 Mart 1930’de kambiyo alım ve satımını yönetmek ve spekülasyonları önlemek amacıyla milli ve yabancı bankaların katılımı ile 1.125.000 Sterlin sermayeli “Bankalar Konsorsiyumu” oluşturulmuştur. Bankalar Konsorsiyum 1 Ocak 1931 tüm faaliyetlerini TCMB’ına devrederek kapanacaktır. Bu konsorsiyum 1930 yılında ülkedeki merkez bankası eksikliğini gidermeye çalışmıştır. Yine bu dönemde Maliye Bakanı Saraçoğlu merkez bankası konusuyla ilgili Osmanlı Bankasından görüş istemiştir. Osmanlı Bankası, merkez bankası görevi ile kurulacak devlet bankasının kuruluşuna ortak olmak istediğini ve zaten bu koşullarda hükümetin kendi imkânları ile böyle büyük bir projeyi gerçekleştiremeyeceğini belirtmiştir. Ancak Osmanlı Bankası dış kredi konusunda net bir çözüm sunamamıştır. Bu gelişmelerin ardından, Saraçoğlu dış kredi konusu ile ilgili olarak öneri alabilmek için Prof. Rist’in görevlendirilmesini istemiştir. Bu öneri hükümetçe Şubat 1930 tarihinde ret edilmiştir. Tüm bu akış içerisinde merkez bankasının kurulması ile ilgili rehavete kapılmamıştır. Milli Eğitim Bakanı Cemal Hüsnü Taray ve Ziraat Bankası Müdürü Şükrü Ataman tarafından, diğer ülkelerin merkez bankası kanunları incelenerek hazırlanan kanun tasarısı Mart 1930’da Bakanlar Kuruluna sunulmuştur. Kanun tasarısına göre, bankanın 25 milyon liralık sermayeli olacak; hükümet, Türk bankaları, yabancı bankalar ve halk olmak üzere sermaye payları dört kategoriye bölünecekti. Bu tasarımın değerlendirilmesi için Saraçoğlu başkanlığında heyet oluşturuldu. Bu teknik heyet tasarımın maddeleri yeniden gözden geçirilmesi ve uzlaştırıcı yeni bir metin oluşturulmasını istendi. Konuyla ilgili Prof. Dr. Léon Morf’u Mayıs 1930 yılında görevlendirildi. Morf; Lozan Üniversitesinde öğretim üyesi olan ve ayrıca 1924-1926 yılları arasında Ziraat Bankası Umum Müdürlüğü görevini üstlenmiş Türk ekonomisini bilen bir uzmandı. Morf, hazırlanan tasarıdan ayrıldığı temel unsur kâğıt paranın hükümetin sorumluluğunda ama altın karşılığı banknot emisyonunun merkez bankası sorumluluğunda olduğu ikili sistem önermesiydi. Saraçoğlu’nun başkanlığını yaptığı heyet ile Morf’un birlikte çalışmaları sonucunda ikinci bir rapor hazırlanmıştır. Bu rapor, banknotun istikrarını hükümete bırakırken Morf kâğıt para ve bozuk paralar için iki ayrı karşılık fonu kurulmasını gerekli görmüş ve bu görüş raporda yer almıştı. Bu taslak Mayıs 1930 TBMM’e sunulmuştur. Meclis 9 Haziran 1930’da tasarıyı gündeme almıştır. Ancak Saraçoğlu, Türkiye’de bulunan Profesör Charles Rist ile bir görüşme yapmıştır. Merkez bankası tasarısı ilgili Rist; kâğıt paranın devletin sorumluluğunda, altına dayalı banknot ihracının merkez bankasında olmasının ikili para sistemi yaratacağını ve bunun da sıkıntılara yol açacağı yönünde görüş bildirmiştir. Bu öneri; hükümetin ilk raporu ile paralellik göstermiştir. Rist’in önerileri doğrultusunda yasa tasarısında tekrar değişikliğe gidilmiştir. Tasarı bu haliyle 11 Haziran 1930 tarihinde TBMM’inde görüşülerek kabul edilmiş ve yasallaşmıştır. Bankanın unvanı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası olmuştur. Bankanın unvanında “Cumhuriyeti” kelimesi değil “Cumhuriyet” kelimesi özenle seçilmiştir. Burada temel amaç bankanın kuruluşunda da bankanın bağımsızlığına vurgu yapmaktır. Cumhuriyet kelimesinin merkez bankasının önünde

yer almasının amacı; bankanın siyasi etkilere ve müdahalelere kapalı olacağını altını çizmektedir. Bankanın kuruluş kanunu tasarısında bankanın bir cumhuriyet kurumu olduğunu vurgulamak amacıyla adı Cumhuriyet Merkez Bankası olarak öngörülmüştür. TBMM'si İktisat Encümeninde uluslararası ilişkiler de düşünülerek bankaya Türkiye ibaresi de eklenmiş ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası olarak unvanını almasına TBMM'e karar verilmiştir. Bankanın bağımsızlığını vurgulamak ve devlete ait kurum/kuruluş ifadesi olan Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) ibaresinden özenle kaçınılmıştır (Keskin, 2020: 33-36).

Dönemin iktisat politikası gereği Merkez Bankasının kurulabilmesi için altın rezervi bulundurulması zorunluydu. Yeni kurulacak merkez bankası altını teminat göstererek döviz sağlaması da gerekiyordu. Yeni Türk Cumhuriyeti için böyle bir rezervi bulmak imkânsız denecek kadar zordu. Zaten yeni cumhuriyetin, Osmanlı Devletinden kalan borçların geri ödemesinde yaşanan sorunlar ve ekonomik darboğazlar, dış kredi sağlama olanaklarını imkânsızlaştırmaktaydı. Bu dönem yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin merkez bankasının kurulmasına can suyu İsveçli İvar Kreuger'den gelmiştir. Kreuger kibrit imtiyazı karşılığında 25 yıl vadeli on milyon dolar kredi açmıştır (Keskin, 2020: 35).

11 Haziran 1930 tarihinde 1715 Sayılı Merkez Bankası Kanununu TBMM'den geçmiştir. Bu kanunla Osmanlı Bankası'nın emisyon görevi fiilen son bulmuştur. Ayrıca kanun; Merkez Bankasının sermayesini 15.000.000 lira olarak belirlemiştir. Sermaye; yüz liralık 150.000 hisseden oluşması hükmüne varılmıştır. Kanun, sermayenin hükümetin uygun görmesi durumunda iki katına çıkarılabileceğini öngörmüştür. Merkez bankası, hisse senetleri dört sınıf olarak belirlenmiştir. Bu sınıflar; (A), (B), (C), (D) olarak ayrılmış ve (A) Sınıfı Hisse Senetleri, hükümet kurumlarına ayrılmış ve bankanın tüm hisseleri içerisinde oranı % 15 olarak belirlenmiştir. %15'lik oran; bankanın bağımsızlığını zedelememek ve hükümetin banka üzerinde baskın söz sahibi olamaması için özellikle düşük yüzdelik oranlı belirlenmiştir. (B) Sınıfı Hisse Senetleri, milli bankalara ayrılmıştır. (C) Sınıfı Hisse senetleri, yabancı bankalar, imtiyazlı şirketlere ayrılmıştır. (D) Sınıfı Hisse senetleri ise Türk gerçek kişiler ve Türk ticaret işletmelerine ayrılmıştır (Keskin, 2020: 37).

Yeni Cumhuriyetin; finansal piyasalarının en önemli kurumu olan merkez bankasının kuruluşu için ulusal ve yabancı bankaların temsilcilerinden oluşan kurucu heyet oluşturularak bankanın kurulması için son formalite tamlanmıştır. Bu Kurucu heyetin ilk toplantısı 14 Şubat 1931 tarihinde yapılmıştır. Merkez bankası hisse senetleri işlemleri 1 Mart ile 15 Nisan 1931 arasında yürütülmüştür. Bu dönem halka hisse senetleri hakkında bilgi verme seferberliği de başlamıştır. Özellikle de devlet memurlarının hisse senetlerine talebini artırabilmek için kampanyalar yapılmıştır. B ve C sınıfı hisseler de büyük ilgi görmüştür. B sınıfı hisseler toplam hisselerin %34'lük kısmını oluşturabilmiştir. Fakat hisse senedi satışı için son gün B sınıfı için gerekli miktara ulaşamayınca. Ziraat, İş Bankası, Emlak ve Eytam Bankaları birleşerek 500.000TL karşılığı hisseyi ortaklaşa almışlardır. Tablo 1'de; merkez bankası kuruluş dönemi hisse senetlerini alan kurum ve kuruluşlar yer almaktadır.

Tablo 1: TCMB kuruluş döneminde; toplam hisseleri ve yüzdeleri

	Kurum/Kuruluş Adı	Tutar (TL)
(A) Sınıfı Hisse (%15)	Hükümet kuruluşları	2.250.000.-
(B) Sınıfı Hisseler (%37)	Ziraat Bankası,	3.000.000.-
	Emlak ve Eytam Bankası	1.000.000.-
	İş Bankası,	500.000.-
	Emniyet Sandığı	300.000.-
	Sanayi ve Maaden Bankası	250.000.-
	Ziraat, Emlak, Eytam ve İş Bankaları	500.000.-
(C) Sınıfı Hisseler (%10)	Osmanlı Bankası	1.000.000.-
	Banca Commerciale Italiana	250.000.-
	Deutsche Bank	250.000.-
(D) Sınıfı Hisseler (%38)	Türk ticaret kuruluşları, Türk uyruklu gerçek ve tüzel kişiler	5.700.000.-
Toplam %100		15.000.000.-

Kaynak: (TCMB, 2018: 9-10).

1 Haziran 1931 tarihinde TCMB'sı hissedarları ile banka kurucu heyeti toplanarak, İdari Meclisi başkanlığına Nusret Mehmed Metya'yı seçmişlerdir. Ziraat Bankası genel müdür yardımcısı Selahattin Çam TCMB'nin ilk genel müdürü olmuştur. Farklı kurumlarca yürütülen merkez bankacılığı işlevleri tek elde TCMB'sında toplanmasının ardından 3 Ekim 1931 tarihinde banka faaliyetlerine başlamıştır. Banka'nın ilk bağımsız idare binası ise Atatürk'ün direktifleriyle hizmete girmiştir. Avusturyalı mimar Clemens Holzmeister'in tasarladığı bina, Merkez Bankasına hizmet vermiştir (Keskin, 2020: 35-38).

Merkez Bankası, diğer kamu kurumlarından farklı ve bağımsızlığına vurgulayan önemli özelliği A.Ş. olarak tüzel kişiliğe sahip olmasıdır. Banka Umum Müdürlük şeklinde yapılandırılmıştır. Bu yapılanma; 14 Ocak 1970 tarihine kadar devam etmiştir. 1211 sayılı yasa ile banka organizasyon yapısında da değişiklik olmuş;

Umum Müdür unvanı yerine “Başkanlık (Governörlük)” makamı oluşturularak düzenlenmiştir. İlk guvernör unvanı alan isim Naim Talu’dur.

KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE TCMB

Merkez Bankası Kuruluş Kanunu’na göre bankanın temel amacı ülkenin ekonomik kalkınmasını desteklemektir. Elbette banka, banknot basma yetkisine de sahiptir. Bunun yanı sıra banka reeskont⁶ oranlarını belirlemek, Türk Lirasının değerini korumak için gerekli önlemleri almak, para dolaşımını düzenleme, ülkenin döviz ve altın rezervini saklayarak bu rezervleri ülke çıkarlarına uygun yönetmek, fiyat ve finansal istikrarı sağlamak görevlerini üstlenmiştir.

Türkiye’nin genel ekonomik durumu ile birlikte merkez bankası tarihi dönemleri aşağıda incelenmiştir.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası 1931-1970 Yılları Arası

1930’lu yıllar TCMB’nin bağımsızlığının önemli ve ön planda tutulduğu yıllardır. Yine bu yıllarda enflasyon düşük seviyelerde tutulmuştur. İkinci Dünya Savaşı’nın olumsuz etkileri 1940’lı yıllarda Türkiye’yi de etkilemiştir. Bu dönem merkez bankası kaynaklarının kamu finansmanı için kullanıldığı yıllar olmuştur. Bağımsız para politikası yerine kamu finansman açığının kapatılmaya çalışılmış fiyat seviyeleri ise artış göstermiştir. Hızlı kalkınma ve ekonomik büyüme hedefleri 1950’li yılların öncelikli konusu olmuştur. 1960’lı yıllarda kambiyo kontrolü ve uygulamaları merkez bankasına devredilmiştir. Türkiye’de planlı ekonomiye geçiş süreci başlamıştır. Merkez bankası, sanayinin gelişimine destek ve ekonomik koşullara paralel olarak genişlemeci para politikaları uygulamıştır (TCMB, 2011: 10-11).

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası 1970-2001 Yılları Arası

1970’li yılların ilk başında yeni bir yasayla merkez bankasının etkinliği artırılmaya çalışılmıştır. 14 Ocak 1970 tarih ve 1211 sayılı yasa ile bankanın A.Ş. statüsü korunmuş diğer unsurlarda köklü değişiklikler olmuştur. 1211 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu ile bankanın, kurumsal yapısı, yetki, görevleri, yasal statülerine ilişkin önemli değişimler gerçekleşmiştir. Temel değişikliklerden biri 1715 Sayılı Merkez Bankası Kanununun ’da hazinenin %15 ile sınırlandırılmış payı artırılarak %51’den az olmayacağı hükmüne bağlanmıştır. Ayrıca 1211 sayılı Kanun, bankanın görev ve yetkilerini artırmıştır. Bu doğrultuda banka dolaşımdaki likiditeyi kontrol edebilmesi için para politikası araçları üzerinde etkinliğini artırmıştır. Bankaya; hükümetin ekonomik tedbirleri ile ilgili eylemlerinde hükümete görüş sunması hükmüne bağlanmıştır. Yine 1211 sayılı kanunla banka organizasyonunda da değişikliklere gidilmiştir. Banka dış temsil ve ilişkilerde eşitlik sağlayabilmek için umum müdürlüğünü guvernörlük (başkanlık) olarak değiştirmiştir. Naim Talu 1967-1971 yılları arasında görev sürdürmüş ilk başkan olmuştur (TCMB, 2011:12). 1970’li yıllar Türkiye’de döviz darboğazının olduğu yıllardır. Bu durumu aşabilmek için; yurtdışında çalışan işçilerin tasarruflarını değerlendirmek amacıyla kredi mektuplu döviz tevdiat hesabı uygulaması yöntemi kullanılmış ve dövizler Türkiye’ye gelmeye başlamıştır. Bu durum ileriki dönemlerde Alman bankalarını rahatsız etmiş ve bu bankaların engellemelerine takılmıştır. Türkiye 1970’lerde yüksek enflasyonu deneyimlemeye başlamış piyasalarda 5, 10, 20 milyonluk banknotlar dolaşıma başlamıştır.

24 Ocak kararları olarak bilinen kararlar bütünü; 24 Ocak 1980 tarihinde Türkiye ekonomisinde, köklü ve yapısal bir dönüşüm yaşatmıştır. Bu dönemle birlikte serbest fiyat ve dış ticaret politikalarına geçilmiştir. Finansal serbestleşmenin başlamasıyla birlikte; merkez bankası serbest piyasa ekonomisine ve kur politikalarına uyum altyapı çalışmaları yaparak köklü değişikliklere imza atmıştır. Türk parası yabancı paralar karşısında devalüe⁷ edilmiş ve serbest kur politikasına geçilmiştir. Mevduat ve kredi faiz oranları da piyasa koşullarına göre oluşturulacağı konusunda yasal düzenlemelerle yapılmıştır. Yine yasal düzenlemelerle TCMB’sının, altın/döviz rezervlerini etkin yönetmesi ve serbest ekonominin gerekleri doğrultusunda fiyat istikrarı sağlayacak şekilde yürütmesi de hükmüne bağlanmıştır. Banka 1987 yılında açık piyasa işlemlerine başlamıştır. 22 Ekim 1987 tarihinde TCMB’sı bünyesinde Para Piyasaları ve Fon Yönetimi Genel Müdürlüğü kurulmuştur.

1990 yılında Banka, para politikası programında; döviz kurları ve faiz oranlarını istikrarı bozmadan düzenleyerek piyasanın likidite ihtiyacını karşılamayı amaçlamıştır. TCMB’sı bu programını şeffaflık ilkesi doğrultusunda ilk kez kamuoyu ile paylaşmıştır. Ulus dışında yaşanan gelişmelerinde etkisiyle, Türk finans sektörü baskılanmış, finansal politikasının yeterince sıkı olmaması, bankacılık sektörünün kırılğanlaştırmıştır. Bu ekonomik gidişe siyasi istikrarsızlık problemleri de eklenmiştir. Tüm bu konjonktürle birlikte; 1994 yılında

⁶ İkinci kez iskontodur. Reeskont, ticari bankaların iskonto ettikleri bir senedi, likidite sağlamak amacıyla merkez bankasında yeniden iskonto ettirmeleridir. Merkez bankası önceleri etkin bir para politikası aracı olarak kullanılırken, günümüzde bu işlevini yitirmiştir.

⁷ Bir ülke yönetimi o ülkenin ulusal para biriminin değerini diğer ülkelerin para birimleri karşısında belli bir oranda düşürmesidir.

yeni finansal kriz yaşanarak enflasyon oranı, TÜİK verilerine göre; tüketici fiyat endeksi (TÜFE)⁸ %125,49'e ulaşmıştır, toptan eşya fiyat endeksinde (TEFE)⁹ ise %146,5 olmuştur. Ayrıca, Türk Lirası %38 devalüe edilmiştir. 1993 Ocak ayı sonunda 1 ABD Doları 8.814,34 TL iken 1997 Aralık ayı sonunda 1 Dolar 204.860,00 Türk Lirasına ulaşmıştır.

Enflasyonla mücadele amacıyla TCMB'sı 1998'de Enflasyonla Mücadele Programını uygulamaya koymuştur. 1998 yılı sonunda yıllık enflasyon %54'e düşmüş olsa da enflasyonu tek haneye düşürme hedefinde programın başarılı olduğunu söylemek mümkün değildir. Aralık 1999'da TCMB'sı, Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund - İMF) ile stand-by anlaşması imzalayarak, uygulayacakları finansal politikaları ve yapısal reformlar açıkladı. Dönemin banka guvernörü; Türk ekonomisinin çözemediği en önemli probleminin yirmi beş yıldır enflasyon olduğunu belirterek yapısal reformlarla birlikte tutarlı, güçlü ve sürdürülebilir politikalarla destekleyerek 2000 yılı sonunda enflasyon oranının % 25'i ve 2001 yılsonun için % 12'ye gerileyeceği hedeflerini açıklamıştır (TCMB, 1999: 1-2).

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası 2001-2023 Yılları Arası

Türkiye; 2001 yılında Türkiye ekonomik krizi olarak bilinen ekonomik krizi derinden yaşadı. Bu kriz döneminde TCMB'nın en çok sıfırlı banknotları (E7) serisinde ihraç etmiştir. Bu banknotlar tamamıyla 01 Ocak 2010 yılında dolaşımdan kaldırılmıştır. Şekil 2'de bol sıfırlı banknotlar görülebilmektedir.

Şekil 2: E7 Emisyon grubu I. Tertip Örnek Banknotlar

Kaynak: (Keskin, 2020: 242-243)

2001 yılında hükümet ekonomik krize çözüm olarak ekonomiden sorumlu devlet bakanlığına Dünya Bankası başkan yardımcısı olarak görev yapan Kemal Derviş getirdi. Bu dönem radikal yeniden yapılanmayı sağlayan "Güçlü Ekonomi Programı" hazırlandı ve uygulamaya geçirildi. Bu bağlamda 25.04.2001 tarihinde 1211 sayılı TCMB kanununda düzenlemeye gidildi. Merkez bankalarının bağımsız karar alabilme yeterliliklerinin olması; para politikalarını kullanmada araçların bağımsızlığı seçimi enflasyon hedeflemelerine ulaşmanın ön şartlarından biriydi. 25.04.2001 tarihli düzenleme ile TCMB'nın bağımsızlığına ilişkin yasal zeminin oluşturulmuştur (Demirhan, 2002). Kanun değişikliğinde; TCMB'nın banka para politikalarında kullanacağı araçların yönetiminde bağımsızlığı da hükme bağlanmıştır.

Türkiye 2001 ekonomik krizinin etkilerini hissetmeye devam ederken dünya piyasalarını etkileyen 11 Eylül saldırıları da bu döneme rastlamıştır. Türkiye İMF, ile yaptığı stand-by fon sağlama anlaşmalarını da revize etmiştir. Ekonomik program gereği; 2002- 2004 yılları için enflasyon yüzdeler oranları sırası ile % 35, % 20 ve % 12 olarak planlanmıştır. 2002, 2003 ve 2004 yıllarında TCMB'ı, örtük enflasyon hedefleme dönemi uygulamıştır. Bu dönemde uygulanan örtük enflasyon hedeflemesi programı sonucunda TCMB fiyat istikrarında önemli bir başarı sağlamıştır (Karahan, 2005: 37-46).

Türk parasının itibarını yükseltmek ve yüksek kupürlü paranın kayıtlarda, ödeme sistemleri dahil olmak üzere pek çok alanda yaşadığı sıkıntıları yok edebilmek ve enflasyonu eritme kararlığının bir kanıtı olarak 1 Ocak 2005 tarihinde Türk lirasından 6 sıfır çıkarılmış ve E8 emisyon grubunda Yeni Türk Lirası tedavüle çıkmıştır. Türk Lirasının önünde yer alan "yeni" kelimesi 1.1.2009 tarihinde E9 emisyon grubunda çıkarılmış ve Türk Lirası olarak piyasalarda yerini almıştır.

Tüm dünyayı etkileyen küresel finansal kriz 2008'de gelişmiş ülkeler dahil tüm ekonomileri etkilemiştir. Ekonomik gelişmiş ülke merkez bankaları parasal genişleme politikaları uygulamışlardır. Bu para politikaların pek çok gelişmekte olan ülkede olduğu gibi Türkiye'de de ağır yansımaları hissedilmiştir. Piyasalarda sermaye hareketlerinin sığlaşması, finansal risklerin artması TCMB'sını da alternatif para politikaları arayışına yönlendirmiştir. 2010 yılları ile birlikte TCMB'sı enflasyon hedefleri ile birlikte finansal istikrarı da sağlamak için kullanılan para politikası araçlarını da çeşitlendirerek multidisipliner çalışmaya başlamıştır. Banka fiyat istikrarını göz ardı etmeksizin, para politikası araçlarından; kısa vadeli faiz oranları, faiz koridorları, rezerv opsiyon, zorunlu karşılıklar ve likidite yönetimini gibi para politika araçlarını birlikte kullanmaya başlayarak finansal istikrar desteklenmeye çalışılmıştır. TCMB 2015 yılının ikinci yarısında yeni bir strateji belirleyerek faiz koridorunu daraltma serisine başlamıştır. Ayrıca banka, ticari bankalara sağlanan fonlara ilişkin de yeni

⁸ Türkiye'de tüketici fiyat endeksi aylık ve yıllık bazdaki artış oranları olup, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından her ay düzenli olarak hesaplanmaktadır

⁹ Toptan eşya fiyat endeksi, değişimi aylık ya da yıllık enflasyon rakamının belirlenmesinde kullanılır. 2005 yılından itibaren TÜİK, toptan eşya fiyat endeksinin yerine üretici fiyat endeksinin (ÜFE) kullanmaya başlamıştır.

politikalar oluşturmuştur (TCMB, 2018: 16). Para Politikası Kurulu 29 Aralık 2015’de basına servis ettiği toplantı özetinde enflasyon görünümünde istenen düzelmeyi sağlayamadıklarını, enerji fiyatlarındaki düşüşlerin enflasyonu olumlu yansımayı sürdürdüğünü ancak döviz kuru hareketlerinin enflasyonu tetiklediğini ve çekirdek enflasyon iyileşmesini geciktirdiğini vurgulamıştır.

TCMB'nin 2015 yılından günümüze kadar; para politikası, piyasa işlemleri, finansal istikrar, bankacılık düzenlemeleri, döviz rezervleri ve ekonomik verilerin yayınlanması, rezerv yönetimi, ödeme sistemleri ve banknot basım faaliyetlerine devam etmiştir. TCMB, faiz oranlarını belirleyerek enflasyon hedeflemesi çerçevesinde para politikasını uygulamaya çalışmıştır. Banka faiz koridorunu daraltarak, piyasanın fonlanmasının basit çerçevede yönetilmesi politikasını uygulamaya devam etmiştir. Banka bu dönemde; temel araç olarak; bir hafta vadeli repo ihale faiz oranlarını kullanmıştır. TCMB’sı, piyasa faizinin politika faiziyle eş güdüm içinde yol almasını sağlayan parasal aktarım mekanizmasını etkinliği yönünde politikalarını sürdürmektedir (TCMB, 2023: 2-12). Banka 2023 yılının ikinci yarısı itibari ile sıkı para politikasına başlayacağını ve cari dengeyi düzenleyerek finansal istikrarı artıracak politikalar uygulayacağını duyurmuştur. Bu dönem TCMB’ı, ortodoks iktisadi politikaları benimseyeceğinin işaretlerini vermektedir.

TCMB’sı sermaye yapısı kuruluş döneminden günümüze değin bazı değişiklikler göstermiştir. Tablo 2’de 31 Aralık 2022 tarihi itibari ile TCMB’sı pay senetlerinin görünümü verilmektedir.

Tablo 2: 31 Aralık 2022 tarihli TCMB sermaye hisse ve yüzde dağılımı

	Hisse Tutarı (TL)	Hisse Oranı TL %
Hazine	13.780	55
T.C. Ziraat Bankası A.Ş.	4.806	19
Mervak İç ve Dış Ticaret A.Ş.	1.280	5
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	621	2
Türkiye İş Bankası A.Ş.	582	2
T.C. Sosyal Güvenlik Kurumu	422	2
Türkiye Kızılay Derneği	301	1
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	277	1
Diğer	2.931	12
Toplam nominal sermaye	25.000	100

Kaynak: EY, 2022: 31

Tablo 2’de de görülebileceği gibi, TCMB Kanunu’nun 5. maddesi uyarınca Hisse senetleri A, B, C ve D sınıflarına ayrılmıştır. A sınıfı hisse senetleri Hazine’ye ait olup, A sınıfı hisse senetleri sermayenin %51’inden aşağı olamaz ibaresine uygun şekilde Hazine hisselerin % 55’ne sahiptir. Banka sermayesi 25.000 TL olup, her biri 10 Kr.’luk 250.000 hisseye ayrılmıştır. Günümüzde de banka sermayesi hükümet onayı ile artırılması mümkündür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yeni kurulmuş cumhuriyetin, hayata geçirdiği finansal piyasaların en önemli kurumların başında TCMB’ı gelmektedir. Türkiye Cumhuriyeti’nin 100. yılında TCMB’ı faaliyete geçtiği günden bu güne (92 yıldır) Türk finansal piyasalarının baş aktörüdür. Gelişmiş ekonomiye sahip ülkelerin merkez bankası eşleniklerinde olduğu gibi TCMB’sı temel merkez bankacılık işlevini sürdürürken ekonomiye yön vermektedir. Banka uygulamalarında hesap verebilir olmakla birlikte şeffaf ve bağımsız politikalar ile çağın gerekleri doğrultusunda sadece ulusun değil dünyadaki tüm ekonomileri ve siyasal konjonktürler yakından izlemekle birlikte finansal alan başta olmak üzere tüm teknolojik yenilikleri de takip etmektedir.

TCMB’sı Türk Lirasını dijitalleştirme ile ilgili 2022 yılının sonunda radikal adımlar atmış ve banka 2023 yılında Dijital Türk Lirası’nın teknolojik gelişmeleri için çaba harcarken konunun ekonomik ve hukuki çerçevesine ilişkin çalışmalar da yapmaktadır. TCMB’ı teknolojik ilerlemeleri yakından uygularken, yapay zekâ teknolojilerinin sadece takip etmekle kalmayıp yapay zekâ teknolojilerini kullanarak daha verimli bir şekilde para politikalarını uygulayabilir. Bu açıdan konu incelendiğinde, nöral ağ teknolojisi, yapay zekâ veri analitiği teknikleri ile ekonomik verileri daha iyi analiz edilerek politika kararlarını daha bağımsız bilgi kullanım temelli yapılması sağlanabilir.

Finansal teknolojilerin hızla gelişmesiyle birlikte, ödeme sistemleri ve finansal hizmetler alanında inovasyonların yaşandığı çağdayız. TCMB’sı bu inovasyonları takip etmektedir. Ancak, ödeme sistemlerinin güncellenmesi ve daha hızlı, güvenli ve maliyet düşük ödeme yöntemlerinin kullanılması etkinliği ve güvenilirliği artıracak bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

Aktif makro ihtiyati (Makroprudansiyel) politikalar, finansal istikrarı sağlamak için finansal sistemle makroekonomi arasında birbirini besleyen ve ekonomik döngülerin şiddetini absorbe ederek finansal sisteme

yönelik riskleri izleyerek erken tespit edilmesini ve önlenmesini sağlayan politikalar; TCMB'sının, finansal istikrarı koruması için daha aktif bir şekilde uygulanabilir.

Banka iletişim etkin kullanması özellikle kritik Para Politikası Kurulu (PPK) toplantılarından önce kamuoyuna açıklamalar yapılması beklentilerin ve tahminlerin büyük skalada savrulmasını önlemek ve piyasaları hazırlamak adına önemli olabileceği değerlendirilmektedir.

İklim değişikliği, finansal istikrar üzerinde önemli bir risk faktörü olduğu gerçeğinden hareketle TCMB'ı, sürdürülebilir finans ilkelerine daha fazla odaklanması gerekmektedir. İklim risklerini azaltmak, finansal kuruluşlar ve piyasalar arasında sürdürülebilirlik standartlarını teşvik etmek ve iklim değişikliğiyle mücadele için uygun politikaları uygulamak önemlidir.

Sadece TCMB'sının değil tüm merkez bankalarının geleceği, dijitalleşme, teknolojik ilerleme, sürdürülebilir finans, iklim değişikliği gibi faktörlerle şekillenecektir. Bu odakla merkez bankaları, daha etkin, güvenilir, şeffaf, bağımsız, sürdürülebilir ve finansal istikrarı sağlamaya yönelik bir şekilde ilerleyebilecektir.

KAYNAKÇA

Ahrendorf, J., & Kanesathasan: (1960). "Variations in The Money Multiplier And Their Implications For Central Banking". Staff Papers (International Monetary Fund), 8(1), 126-149.

Alesina, A., & Summers, L. H. (1993). "Central bank Independence And Macroeconomic Performance: Some Comparative Evidence". Journal of Money, credit and Banking, 25(2), 151-162.

Aliber, R. Z. (1973). Gold, SDR's, and central bank swaps. Journal of Money, Credit and Banking, Vol. 5 (3), 819-825.

Alptürk, N. (1960). Merkez Bankacılığı (No. 9). TCMB Yayınları, Ankara.

Banaian, K., Laney, L. O., & Willett, T. D. (1986). Central Bank Independence: A\ın International Comparison. Central Bankers, Bureaucratic Incentives, And Monetary Policy, 199-217.

Banks, F. R. (1747). Index to Statistical Tables. Foreign Exchange, 1750, 1801. <https://www.federalreserve.gov/> (Erişim tarihi: 24.06.2023).

Barışık: (2004). "Merkez Bankası bağımsızlığı, Makroekonomik Etkileri ve 2001 Tarihli TCMB Kanununun Yansımaları". Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 59(03), 1-20.

Baring, F. (1797). Observations On The Establishment Of The Bank Of England, And On The Paper Circulation Of The Country. Sewell. England.

Barrdear, J., & Kumhof, M. (2022). "The Macroeconomics Of Central Bank Digital Currencies". Journal of Economic Dynamics and Control, 142(104148), 1-24.

Baydur, C. M., & Süslü, B. (2007). "Avrupa Merkez Bankası ile TCMB'nin Bağımsızlıklarının Karşılaştırılması Ve Ekonomiye Etkileri". Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 14(1), 43-66.

Berhad, D. N. (1900). Danamodal Nasional Berhad-the Malaysian Approach To Bank Recapitalisation, Revitalisation And Restructuring. <https://elischolar.library.yale.edu/> (Erişim tarihi: 24.06.2023).

Beukers, T. (2013). "The New ECB and Its Relationship With The Eurozone Member States: Between Central Bank Independence And Central Bank Intervention". Common Market Law Review, 50(6), 1-20.

Bhattacharya:, Gale, D., Barnett, W. A., & Singleton, K. (1985). Preference Shocks, Liquidity, And Central Bank Policy. Liquidity And Crises, 35. England: Oxford.

Bıyık, H. (1999). "TC Merkez Bankasının Bağımsızlığı Ve Türkiye'de İzlenen Para Politikaları" (Yayınlanmış doktora tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Birsel, M. C., & Talip, Ş. (1933). "Lozan". Journal of Istanbul University Law Faculty, 1(2), 247-280.

Blinder, A. S., Ehrmann, M., Fratzscher, M., De Haan, J., & Jansen, D. J. (2008). "Central Bank Communication And Monetary Policy: A Survey Of Theory And Evidence". Journal of Economic Literature, 46(4), 910-945.

Bloomfield, A. I. (1957). "Some Problems Of Central Banking In Underdeveloped Countries". The Journal of Finance, 12(2), 190-204.

Brimmer, A. F. (1971). "Central Banking And Economic Development: The Record Of İnnovation". Journal of Money, Credit and Banking, 3(4), 780-792.

- Bryan, W. R. (1967). "Bank Adjustments To Monetary Policy: Alternative Estimates Of The Lag". *The American Economic Review*, 57(4), 855-864.
- Chiu, J., Davoodalhosseini: M., Jiang, J., & Zhu, Y. (2023). "Bank Market Power And Central Bank Digital Currency: Theory And Quantitative Assessment". *Journal of Political Economy*, 131(5), 1213-1248.
- Çakır, C. (2001). *Tanzimat Döneminde Osmanlı Maliyesi*. Küre Yay. İstanbul
- Çetin, C. (1998). "Türkiye'de Enflasyon İle Mücadelede Merkez Bankası'nın Bağımsızlığı" (Yayınlanmış doktora tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Çetin, M. (2016). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) para politikası uygulamalarının gelişimi. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 8(14), 67-101.
- Çolakoğlu, B. (2002). "Enflasyon Hedeflemesi Stratejisine Geçiş Bağlamında Tc Merkez Bankası Bağımsızlığının Fonksiyonelliği". *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (4), 17-31.
- De Haan, J., Masciandaro, D., & Quintyn, M. (2008). "Does Central Bank Independence Still Matter?". *European Journal of Political Economy*, 24(4), 717-721.
- Demirhan, E. (2002). *Para Politikasının Değişen Yüzü: Enflasyon Hedeflemesi*. TBB Yayınları. İstanbul.
- Dikau., & Volz, U. (2018). *Central Banking, Climate Change And Green Finance*. <https://www.soas.ac.uk> (Erişim tarihi: 24.06.2023).
- Dirlik: (1970). "Devlet Karşısında Merkez Bankası Ve Merkez Bankalarının Bağımsızlığı". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 25(1),173-184.
- Dreher, A., Sturm, J. E., & De Haan, J. (2010). "When Is A Central Bank Governor Replaced? Evidence Based On A New Data Set". *Journal of Macroeconomics*, 32(3), 766-781.
- Droppers, G. (1898). "Monetary Changes in Japan". *The Quarterly Journal of Economics*, 12(2), 153-185.
- Eijffinger., Schaling, E., & Hoerberichts, M. (1998). "Central Bank Independence: A Sensitivity Analysis". *European Journal of Political Economy*, 14(1), 73-88.
- Eldem, E.(1999). *Osmanlı Bankası Tarihi Çev. Ayşe Berktaş, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını*. İstanbul.
- Epstein, M. (1944). *Turkey: "Türkiye Cumhuriyeti. The statesman's Year-Book: Statistical And Historical Annual Of The States Of The World For The Year 1944"*, (ss.1332-1348). Springer.
- Ergin, F. (1942). "Türkiye Harp Maliyesi (1939-1942)". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 4(2), 148-170.
- Ergin, F. (1960). "Hususi Sanayi ve Müşterek Pazar". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 19(1-4), 191-217.
- Fernández-Villaverde, J., Sanches, D., Schilling, L., & Uhlig, H. (2021). "Central Bank Digital Currency: Central Banking For All?". *Review of Economic Dynamics*, 41, 225-242.
- Feyzullah, E. (1929). "1929 Dünya Ekonomik Buhranı Ve Türkiye'ye Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme". *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 158-162.
- Files, L. I. (1966). *Turkey-Fourth Industrial Development Bank Project: Loan 0461-Guarantee Agreement-Conformed*. <https://policycommons.net/>(Erişim tarihi: 24.06.2023).
- Fischer: (1995). "Central-Bank Independence Revisited". *The American Economic Review*, 85(2), 201-206.
- Fischer., & Capie, F. (1994). *Modern Central Banking*. Stanley Fischer, *IMF Essays From A Time Of Crisis: The International Financial System, Stabiliza—Tion, And Development* (Cambridge, MA: MIT Press, 2005), 169-222.
- Collins, M. C. (1983). *Alternatives To The Central Bank In The Developing World*. International Monetary Fund.
- Fisunoğlu, M. (1990). *1999 Yılları Arasında Merkez Bankası ve Bankacılık Sektöründe Gelişmeler ve Para Politikası Üzerine gözlemler. İktisat Üzerine Yazılar II: İktisadi Kalkınma, Kriz ve İstikrar* (s. 246,251). İletişim Yayınları. İstanbul.
- Forder, J. (1999). "Central Bank Independence: Reassessing The Measurements". *Journal of Economic Issues*, 33(1), 23-40.

- Gilbart, J. W. (1847). *A Record Of The Proceedings Of The London And Westminster Bank During The First Thirteen Years of Its Existence: With Portraits of Its Principal Officers*. R. Clay. London.
- Gilbart, J. W. (1859). *The Logic of Banking: A Familiar Exposition of the Principles of Reasoning, and Their Application to the Art and the Science of Banking*. Longmans. London.
- Girton, L., & Henderson, D. (1977). *Central Bank Operations İn Foreign And Domestic Assets Under Fixed And Flexible Exchange Rates. The Effects Of Exchange Rate Adjustment, 151-179. The Proceedings of A Conference*. USA.
- Girton, L., & Henderson, D. W. (1976). "Financial Capital Movements And Central Bank Behavior İn A Two-Country, Short-Run Portfolio Balance Model". *Journal of Monetary Economics*, 2(1), 33-61.
- Goodfriend, M. (1986). "Monetary Mystique: Secrecy And Central Banking". *Journal of Monetary Economics*, 17(1), 63-92.
- Goodfriend, M. (2012). *The Elusive Promise Of Independent Central Banking (No. 12-E-09)*. Institute For Monetary And Economic Studies, Bank of Japan. <https://www.tcmb.gov.tr/> (Erişim tarihi: 24.06.2023).
- Goodfriend, M., & King, R. G. (1988). *Financial Deregulation, Monetary Policy, And Central Banking*. Federal Reserve Bank Of Richmond Working Paper, (88-1). <https://www.tcmb.gov.tr/> (Erişim tarihi: 24.06.2023)
- Goodhart, C. (1995). *The Central Bank And The Financial System*. Springer. Berlin.
- Goodman, J. B. (1991). The politics of central bank independence. *Comparative Politics*, 23(3), 329-349.
- Gordon, H. S., & Read, L. M. (1958). "The Political Economics Of The Bank of Canada. Canadian" *Journal of Economics and Political Science/Revue canadienne de Economiques et Science Politique*, 24(4), 465-482.
- Göktaş, H. (1998). "Türkiye'de Merkez Bankası, Hazine Bankacılık Kesimi İlişkileri Ve 5 Nisan Kararları (Yayınlanmış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Gray, J. (1774). *Essay Concerning The Establishment Of A National Bank İn Ireland*. Ireland.
- Green, T. (1845). *Central Bank Gold Reserves. An Historical Perspective Since*. London.
- Guinnane, T. W. (1889). *A friend And Advisor': Management, Auditors, And Confidence İn Germany's Credit Cooperatives, 1889-1914. Auditors, And Confidence İn Germany's Credit Cooperatives, 1914*. Yale University. USA.
- Güney, BDveSMMM (2022). *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası A.Ş. 31 Aralık 2022 Tarihi İtibarıyla Finansal Tablolar ve Bağımsız Denetçi Raporu. Güney Bağımsız Denetim ve SMMM A.Ş. RAPOR*. İstanbul.
- Hall, P. A. & Franzese, R. J. (1998). "Mixed Signals: Central Bank Independence, Coordinated Wage Bargaining, And European Monetary Union". *International Organization*, 52(3), 505-535.
- Harding, W. F. (1895). "The State Bank of Indiana". *Journal of Political Economy*, 4(1), 1-36.
- Hielscher, K., & Markwardt, G. (2012). "The Role Of Political Institutions For The Effectiveness Of Central Bank Independence". *European Journal of Political Economy*, 28(3), 286-301.
- Indicators, P., & Lead: L. T. (1708). *The Subject Matter Of This Report Deals With The Following Council Objectives*. Policy, 432485(02033), 733881. <https://www.havering.gov.uk> (Erişim tarihi: 24.06.2023).
- Jobst, C., & Kernbauer, H. (1816). *The Quest For Stable Money. Central Banking İn Austria*, Campus Verlag. Austria.
- Joplin, T. (1837). *An Examination Of The Report Of The Joint Stock Bank Committee*, J. Ridgway and Sons. London:
- Kant, I., & Peace, P. (1795). *A Philosophical Sketch*. F. Nicolovius. Germany.
- Karadeniz, E., Koşan, L., Günay, F., & Beyazgül, M. (2017). "Türk İmalat Sektöründe Finansal Performansın Gri İlişkisel Analiz Yöntemi İle İncelenmesi: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İmalat Alt Sektör Bilançolarında Bir Araştırma". *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi (MUVU)/Journal of Accounting & Taxation Studies (JATS)*, 10(2), 161-184.
- Karahan, Ö. (2005). "Türkiye'de Örtük Enflasyon Hedeflemesi Programının Uygulanmasına İlişkin Oluşan Riskler ve Bu Risklerin Yönetim Politikaları". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. C.4 S.14:34-47.

- Kardeş: (2023). “Merkez Bankası Bağımsızlığı Ve Makroekonomik Performans: Türkiye Örneği” (Yayınlanmış yüksek lisans tezi) Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Keskin, M. (2020). Merkez Bankası ve Hazine, Astana Yayınları. Ankara.
- Kiff, M. J., Alwazir, J., Davidovic, Farias, A., Khan, M. A., Khiaonarong, M. T. & Zhou, P. (2020). A Survey Of Research On Retail Central Bank Digital Currency. İMF eLibrary. USA.
- King, D., & Ma, Y. (2001). “Fiscal Decentralization, Central Bank Independence, And İnflation”. Economics Letters, 72(1), 95-98.
- Koç: (2020). Paranın dijitalleşmesi ve merkez bankası dijital para olasılığı. Akademik İzdüşüm Dergisi, 5(2), 196-204.
- Kriz, M. A. (1948). “Central Banks And The State Today”. The American Economic Review, 38(4), 565-580.
- Kunter, K., & Biney, Ş. (1999). “Türkiye”de Mali Liberalleşmede Merkez Bankasının Rolü 1980-1997”. İktisat İşletme ve Finans, 14(154), 24-48.
- Kurt, İ., Günal, V., & Tuğçetin, T. (1977). TC Merkez Bankası Kanunu Şerhi ve Yabancı Mevzuat Ve Uygulama. Türkiye Bankalar Birliği Yayınları. Ankara.
- La No-Violencia, L. (1770). Marcha Mundial. World.
- Lagarde, C. (2021). Climate Change And Central Banking. Green Banking And Green Central Banking, 24, 151. European Central Bank. Frankfurt.
- Laughlin, J. L. (1897). “The Gold Standard in Japan”. Journal of Political Economy, 5(3), 378-383.
- Leombroni, M., Vedolin, A., Venter, G., & Whelan, P. (2021). “Central Bank Communication And The Yield Curve”. Journal of Financial Economics, 141(3), 860-880.
- McCallum, B. T. (1995). Two Fallacies Concerning Central Bank Independence. Macmillan Press. London.
- Meade, J. E. (1934). The amount of money and the banking system. The Economic Journal, 44(173), 77-83.
- Micossi: (2015). The Monetary Policy Of The European Central Bank (2002-2015). CEPS Special Report, 109. Pdf <https://www.pitt.edu/> (Erişim tarihi: 24.06.2023).
- Minsky, H. P. (1957). “Central Banking And Money Market Changes”. The Quarterly Journal of Economics, 71(2), 171-187.
- Modigliani, F., Rasche, R., & Cooper, J. P. (1970). “Central bank Policy, The Money Supply, And The Short-Term Rate Of Interest”. Journal of Money, Credit and Banking, 2(2), 166-218.
- Moldibi, F. (1994). Türkiye’de merkez bankası ve hazine ilişkileri (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Morgan, E. V. (1965). The Theory And Practice Of Central Banking, 1797-1913. Psychology Press. Cambirdge.
- Morgül, E. (1980). “Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’nın Ticari Bankalarla İlişkileri Ve Ekonomide Uyguladığı Para Politikaları” (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Mundell, R. A. (1963). “Capital Mobility And Stabilization Policy Under Fixed And Flexible Exchange Rates”. Canadian Journal Of Economics And Political Science/Revue Canadienne De Economiques Et Science Politique, 29(4), 475-485.
- Neumann, M. J. (1991). “Precommitment By Central Bank İndependence”. Open Economies Review, 2, 95-112.
- Oktar, S. & Varlı, A. (2009). “İttihat ve Terakki Döneminin Ulusal Bankası: Osmanlı İtibar-I Milli Bankası”. Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 27(2), 1-20.
- Ozili, P. K. (2023). “Central Bank Digital Currency Research Around The World: A Review Of Literature”. Journal of Money Laundering Control, 26(2), 215-226.
- Oztan, F. (1963). “Decisions”. Banka Huk. Dergisi, 2, 305.
- Önder, M. (1989). İzmir Yollarında, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul.

- Parasız, M. İ. (1980). “Enflasyonla Mücadelede Para Politikasının Etkinliğini Artıran Ve Azaltan Bazı Kuramsal Faktörler”. Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi İktisat Fakültesi Dergisi, 1(1), 37-57.
- Philip, K. (1951). “Interest and Public Expenditure Financed By The Central Bank”. The Review of Economics and Statistics, 297-303.
- Porter, R. C. (1966). “The Promotion Of The« Banking Habit» And Economic Development”. The Journal of Development Studies, 2(4), 346-366.
- Reisoglu: (1989). “Problems Arising From The Implementation Of The Chek Law No. 3167 and Proposals for Solutions”. Banka Huk. Dergisi, 15, 3.
- Roberts, G. E. (1908). “The Need Of A Central Bank”. The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science, 31(2), 45-54.
- Sakarya, B. (1970). “Foreign Borrowing in The Turkish Banking Sector And The Global Liquidity”. Ekonomik Yaklasim, 27(99), 87-87.
- Samuelson, P. A. (1960). “Reflections on Monetary Policy”. The Review of Economics and Statistics, 263-269.
- Sayers, R. S. (1961). “Alternative Views of Central Banking”. *Economica*, 28(110), 111-124.
- Sayılgan, G., & Uysal, B. (2011). “Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Sektörel Bilançolari Kullanılarak Sermaye Yapısını Belirleyen Faktörler Üzerine Bir Analiz: 1996-2008”. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 66(04), 101-124.
- Semiz, Y., & Akandere, O. (1929). “1929 Dünya Ekonomi Buhranı ve Türkiye”. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 9(1-2), 301-313.
- Sen. SN. (1952). *Central Banking in Underdeveloped Money Markets*. USA: Bookland.
- Serel, A., & Özkurt, İ. C. (2014). “Geleneksel Olmayan Para Politikası Araçları ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası”. *Journal of Management and Economics Research*, 12(22), 56-71.
- Sheppard, D. K. (1968). “Central Bank Open Market Operations”. *Finance and Development*, 5(1), 8.
- Sherman, R. (1752). *A Caveat Against Injustice*. Henry de Foreest in King-Street. Ecco. London.
- Sinikkaya, Y. (1997). “Kuramda ve Uygulamada Merkez Bankasının Bağımsızlığı: Türkiye Cumhu-Riyeti Merkez Bankası Örneği” (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Smith, V. C. (1936). *The Rationale Of Central Banking*. PS King. London.
- Soydan, H. Y. (1987). “Kredi Analizlerinde İstihbarat ve Önemi”. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1-2), 105-112.
- Soyeda, J. (1893). “The Study Of Political Economy In Japan”. *The Economic Journal*, 3(10), 334-339.
- Sylla, R. (1790). *US Securities Markets And The Banking System*. <https://psu.edu>. (Erişim tarihi: 24.06.2023).
- Şeker, C. (2007). “İstanbul Ahkâm ve Atık Şikâyet Defterlerine Göre 18. Yüzyılda İstanbul’a Yönelik Göçlerin Tasvir ve Tahlili” (Yayınlanmış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- TCMB (1999). 2000 Yılı Enflasyonu Düşürme Programı: Kur ve Para Politikası Uygulaması. <https://www.tcmb.gov.tr> (Erişim tarihi: 24.06.2023).
- TCMB (2011). *Dünden Bugüne Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası*. <https://www.tcmb.gov.tr> (Erişim tarihi: 24.06.2023).
- TCMB (2018). *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Tarihçesi ve Görevleri*. <https://www.tcmb.gov.tr/> (Erişim tarihi: 24.06.2023).
- TCMB (2023). *2023 Yılı Para Politikası ve Liralaşma Stratejisi*. <https://www.tcmb.gov.tr> (Erişim tarihi: 24.06.2023).
- Telatar, E. (1999). “Para Ve Maliye Politikası Dominant Rejimlerde Fiyat Belirlenmezlik Problemi Ve Merkez Bankası Bağımsızlığı”. *Ekonomik Yaklasim*, 10(35), 5-20.

- Timberlake, R. H. (1984). "The Central Banking Role Of Clearinghouse Associations". *Journal of Money, Credit and Banking*, 16(1), 1-15.
- Tokgöz, E. (1996). "TC Merkez Bankası ve Döviz Piyasası". *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 5-17.
- Trevisani, R., Callery, T. G., & Sue Jr, N. (1758). *Securities Exchange Act Of 1934 Securities Exchange Act Of 1934 Release No. 34-37015A/April 8, 1996 File No. SR-NYSE-96-02 Self-Regulatory Organizations; SEC DOCKET*. New York.
- Triffin, R. (1946). "National Central Banking And The International Economy". *The Review of Economic Studies*, 14(2), 53-75.
- Ünal, U. (2008). *Sultan Abdülaziz Devri Osmanlı Kara Ordusu (1861-1876)*. Genelkurmay Basımevi. Ankara.
- Waller, C. J. (1989). "Monetary Policy Games and Central Bank Politics". *Journal of Money, Credit and Banking*, 21(4), 422-431.
- Warburg, P. M. (1914). "A Plan For A Modified Central Bank". *Proceedings of the Academy of Political Science in the City of New York*, 4(4), 23-29.
- Wilson, E. (1872). *What is Money?* UK.
- Yeşiladalı, D. (2000). "Karaparanın Aklanması İle Mücadelede TC Merkez Bankası'nın Rolü". *Bankacılar Dergisi*, (32), 20-24.